

Висновки

1. Оцінюючи розвиток плавання серед української молоді Галичини за часів II Речі Посполитої, треба підкреслити, що секції з плавання діяли в таких спортивних клубах, як: львівський Карпатський лещетарський клуб, “Плаї”, USSK, перемишльський “Беркут”, заліщицький “Дністер”, а також у гніздах “Сокола” в Станіславові, Стрию й Тернополі.

2. Спортивні результати провідних спортсменів-українців знаходилися на рівні європейських досягнень у плаванні початку XX століття.

1. Глазирін І.Д. Плавання / І.Д.Глазирін. – К. : Кондор, 2006. – 502 с.
2. Платонов В.Н. Сильнейшие плавцы мира / В.Н.Платонов, С.Л.Фесенко. – М. : ФиС, 1990.– 302 с.
3. Спорт. Большая иллюстрированная энциклопедия / под ред. В.И.Линдер. – М. : АСТ Астрель, 2003. – 371 с.

УДК 796.011: 393.85

ББК 75.8

Тарас Маланюк

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкриваються актуальні питання туристсько-краєзнавчої діяльності в школах Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття. Відображена роль молодіжної організації “Пласт” у гармонійному розвитку школяра.

Ключові слова: туристсько-краєзнавча діяльність, туризм, краєзнавство, виховання.

The article highlights the actual questions of the tourism and country studying activities of school Galychyna oh the end of 19 – the beginning of 20 century. The reflection of the role of the youth organization Plast in the wide development of youth people.

Key words: tourism – country studing, tourism, regional, education.

Постановка проблеми та результати останніх досліджень. Невід’ємною частиною виховного процесу в школі є туристсько-краєзнавча діяльність, яка є ефективним засобом виховання та гармонійного розвитку школяра.

Разом із цим виховання особистості учня має ґрунтуватися на вселюдських цінностях, якостях, які притаманні громадянам усіх цивілізованих держав. Для цього в організації виховної роботи важливо виходити з того, що національна культура є спільним надбанням і багатством, яскравою формою прояву суті народу в мистецтві, традиціях, обрядах, звичаях, трудовій діяльності, побуті [15].

Проблемам виховання школярів у Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. засобами мандрівництва присвятили свої наукові дослідження Т.Завгородня [2; 3], І.Стражникова [2; 3], Я.Луцький [7]. Питанням розвитку географічного краєзнавства присвячені дослідження М.Костриці [4], О.Корнеєва [5].

Отже, базуючись на розробках науковців, пропонуємо наше бачення впливу туристсько-краєзнавчої діяльності на формування особистості школяра.

Мета роботи – дати характеристику розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності в школах Галичини в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, спрямовану на виховання та гармонійний розвиток школяра.

Методи дослідження – теоретичний аналіз, вивчення архівних документів.

Результати дослідження. Визначним краєзнавцем, дослідником Галичини кінця ХІХ ст. був І.Франко. Крім того, він багато мандрував. Організовував подорожі,

походи, мандрівки й екскурсії. Активна участь у “Мандрівному комітеті”, що діяв при “Академічній бесіді”, спонукала його до думки про те, що краєзнавчий матеріал набуває більшої ваги в разі його систематизації та аналізу. З цією метою 1893 року він організував “Кружок етнографічно-статистичний для студіювання життя й світогляду народу”, а згодом – “Кружок для устоювання мандрівок по наших краю” [4].

Обґрунтовуючи навчально-виховну функцію мандрівництва, І.Франко привертая увагу до політики таких розвинутих країн, як Німеччина, Данія, Швеція, у яких краєзнавство було одним із важливих предметів шкільного навчання. Він вбачав у краєзнавстві необхідну складову, насамперед національне краєзнавство, підкреслював, що не може бути свідомого українця без знання про минуле й сучасне рідного краю, свого народу [7].

Про велике пізнавальне значення краєзнавства у вихованні молоді вказував М.Гавдяк. Зокрема, він писав: “Пізнання природи, вглиблення в тайни її життя мусить довести, особливо молодих, до глибоких перемін у її чуттєвому наставленні до природи. Вони навчатся цінити скарби природи своєї Батьківщини, що більше, навчатся також любити і дорожити ними, як найбільшим народнім добром. Ідеї краєзнавства мусять остаточно спрямувати нас на шлях зберігання рідної природи, що є зараз одним із головних чинників освіти молоді” [1].

Велику увагу краєзнавчій діяльності приділяла відомий педагог С.Ф.Русова, яка вважала, що ця робота допомагає краще пізнати рідний край, вивчити його багатства, зрозуміти красу природи, бо людина зберігає любов до своєї малої батьківщини з дитинства на все життя. Вивчаючи рідний край, діти вчать любити свою Вітчизну. Краєзнавча робота, на думку С.Ф.Русової, розкриває широкі можливості для виховання в дітей і молоді національних почуттів, а також виступає ефективним засобом усебічного розвитку особистості, сприяє зв’язку теоретичних знань із навколишньою дійсністю. Саме краєзнавча діяльність дає змогу вивчати навколишнє середовище з позиції цілісної картини світу, бачити “сучасне життя не як щось одірване, випадкове, а як частину чогось великого, суцільного, що має зв’язок із майбутнім” [8].

Пізнання свого краю має проходити, за твердженням С.Русової, через навчання дітей “живого краєзнавства”. Основу такої роботи педагог вбачала в рідній історії, географії, природознавстві, мові, літературі, мистецтві, фольклорі [2].

Безперечно, давно було відомо, писала вона, що вивчення географії, історії, природознавства треба розпочинати з того оточення, в якому живуть учні; на дослідках батьківщини вони пізнають її геологічний склад, гори, долини, річки, стави, небо й сонце та місяць і зорі. Повітря, підсоння, звірів та рослини [13]. Тобто головним у вивченні географії Русова вбачає знання свого краю. Ось як вона формує знання про близьке оточення: “Хто приглядався до краєвидів навколо села, той знає, що наша Земля не скрізь однакова” [5].

Географічне краєзнавство Русова розглядала як засіб формування в учнів рис патріотизму й національної свідомості. З цього приводу вона писала: “Мусимо виховувати дітей в повній національній свідомості, відданості до свого народу, бо хто не вміє кохати рідний край, шанувати свій народ, той не зможе стати щирим горожанином усесвіту” [14].

Для посилення виховного впливу шкільних дисциплін, для збереження здоров’я дітей, ознайомлення їх із найближчим соціальним середовищем галицькі педагоги та науковці, зокрема І.Петрова, І.Петрів, І.Ющишин, І.Крип’якевич, популяризували та розвивали ідею використання в навчальному процесі народної школи такої

форми, як “прогульки” (походи, екскурсії), які на той час широко використовувалися в багатьох західноєвропейських школах, зокрема у Відні [3].

Кожна шкільна прогулька, вважав І.Ющишин, мусить мати, безумовно, якесь виховне значення чи завдання. Шкільні прогульки бувають найчастіше спортивно-відпочинкові або науково-географічні, історичні, природничі, суспільно-побутові чи принагідні (відвідини вистав, ювілеїв, шкільних свят і т. д). У сумі заходів кожного виховання й навчання прогульки, на думку І.Ющишина, займають головне місце. На прогульці зустрічається молодь безпосередньо з природою, її явищами, людським довкіллям, суспільними укладами, процесами людської праці й громадським життям. Оглядаючи все, слухаючи та майже доторкаючись до всього власними руками, пізнає дитина природне та людське довкілля з безпосереднього досвіду. Тому прогульки мають велике значення в усіх процесах виховання й навчання [18].

І.Ющишин наголошував на тому, що вивчення свого рідного краю має велике виховне значення для дітей. Він писав: “Через основне вивчення вузької батьківщини, рідного краю, повинна дитина спертись на чинній любові до того ж рідного краю. Зрозуміти й відчути свій народ, його духовний, політичний і господарсько-економічний зв’язок із ближчими й дальніми країнами й народами – то з цілим світом. Дитина навчиться і зрозуміє легко, що її батьківщина чи рідний край, займає свою вироблену позицію в системі людського життя цілого світу й, навпаки, що взаємні впливи й переміни на земному глобі (кулі), в людському суспільстві не можуть минути й її країни, її народу та її рідного чи особистого життя. Дитина навчиться і зрозуміє, що все, що вона в житті має й чого їй треба до існування, вона може дістати тільки від рідного краю, або через нього” [20].

Про важливе значення використання прогульок у національно-патріотичному вихованні молоді вказував І.Крип’якевич. Зокрема, він наголошував на тому, що “першим завданням нашої туристики повинно бути поширення прогульок на всі частини нашої землі, щоби ні один повіт, місто і село, ні одна гора, скала, ріка, ліс, долина, чим-небудь помітна, не лишилася без нашої уваги... мандрівництво може досягнути свою національну ціль тільки тоді, коли дійсно допомагає до пізнання рідної країни” [6].

Велику увагу галицькі педагоги звертали на методику підготовки й проведення прогульок.

На думку І.Ющишина, підготовка до прогульки залежить від роду прогульки та її виховного завдання. Він писав, що “кожна шкільна прогулька повинна мати виховне значення, отож кожна прогулька мусить бути передбачена в плані виховання та в плані навчання. Про кожен прогульку знає не лише вчитель, але повинні знати наперед та в свою пору також і його учні.

Прогулька може бути в найближчу околицю школи. Звичайно піша та тривати не більше як 3–4 години. Дальші прогульки можна відбувати пішки або різними комунікаційними засобами – кіньми, автобусами чи залізницею – та неповинні вони в основі довше тривати як 2–3 години. Учитель повинен знати від шкільного лікаря індивідуальну спроможність організму кожного учня.

Якщо прогулька дальша та обчислена на 2–3 доби, то вказане попросити на прогульку шкільного лікаря та взяти з собою найнеобхіднішу шкільну аптечку. Про дальшу прогульку повинні діти знати заздалегідь, щоб прибирати потрібні грошові засоби та мати доволі часу на заготовку відповідного одягу.

На кожній прогульці мусить бути добре обдумане й забезпечене батьківська та виховна опіка над дітьми. Сюди належить охорона здоров’я й життя дітей, прохачування та нічліги. Вказане, щоб в кожній прогульці були в допомогу вчительсько-

му персоналові також представники Батьківського кружка. Треба все пам'ятати, що за здоров'я та життя дитини на шкільній прогульці відповідає школа.

Якщо маємо на оці виховне завдання прогульки, то до неї передовсім повинен підготуватися добре сам учитель та підготувати психічно дітей. Діти повинні знати наперед, що має дати їм прогулька, бажати собі її та приготувати собі відповідні наукові допомоги: зошити, олівці, циркулі, міри, ваги, мікроскопи, далеко види, торбинки, закуски і т.д. Такі самі допомоги повинен заготовити також учитель. Повинен він також, оскільки це можливе та вказане з дидактично-методичного погляду, обговорити з дітьми наперед теоретично завдання прогульки” [19].

На думку І.Петрів, перед прогулькою вчитель мусить:

- “1.) Поставити собі ясну ціль, чого хоче навчити;
- 2.) Заздалегідь оглянути терен, оглянути на місці всі форми, які там виступають, на котрі треба звернути увагу скорше, а на котрі пізніше, щоби не витворити хаусу, або не дати хибних розумінь;
- 3.) Приготувати всі допомоги, які будуть до даної лекції потрібні, н.пр. компас, годинник, метр, палички, прапорці, рисовники, олівці;
- 4.) Шатро, або навіть харч, якщо прогулька має тривати довше й заповісти дітям, у що мають одягнутися;
- 5.) Означити час і місце збору;
- 6.) Перед виходом у дорогу перевірити, чи все в порядку” [9].

Важливе значення під час історичних прогульок навчити дітей шанувати й любити історію рідного краю. За твердженням І.Петрової, “історія кожного народу зв'язана тісно з природою його землі й її географічним положенням. Щоби пізнати й зрозуміти історичні випадки якогось народу, треба пізнати природу його землі й обставини, серед яких цей народ живе”.

Перші історичні прогульки, на думку І.Петрової, “будуть у найближчі околиці, до яких прив'язані історичні перекази, чи оповідання, або в яких осталися історичні пам'ятки. Регіоналізм у навчанні історії полягає саме на тому, щоби в першу чергу пізнати історію свого рідного міста, а опісля сягати треба по щораз ширші круги – найближчі околиці, землі – державу”.

Головна мета історичних прогульок, пише І.Петрова, – “це розбудження пошани й любови до всего, що своє, рідне і таке близьке. Менша вартість відомостей та їх скількості; головне те, що почуває душа дитини на саму згадку про рідну землю, захоплена своєю історією, переповнена любов'ю до всего, що своє – рідне!” [10].

Туристсько-краєзнавча діяльність ефективно впроваджувалася на початку ХХ ст. у молодіжному товаристві Галичини “Пласті”. Значна частина виховної роботи з пластунами проводилася в мандрівних і сталих таборах.

Так, у потрібну програму таборового виховання входило:

“ – Ідеологічне виховання: а.) релігійне виховання має творити підложе до психічно морального перевиховання, б.) національно-суспільне виховання, під котрим слід розуміти теж моральне виховання, має давати основи світогляду;

– Фізичне виховання: має виробляти й гартувати індивідуально та дати інструкторське звання в поодиноких вище наведених ділянках;

– Мандрівництво й табірництво: має вишколити теоретично і практично в поодиноких ділянках таборового вишколу” [16].

Серед таборових занять особлива увага в пластунів зверталася на фізичні вправи, одноденні й багатоденні прогульки. Вони “радо ходять по цілім краю, щоби його добре пізнати. Знають також, що прогульки розвивають умовні і фізичні здібності” [17].

А.Річинський, який займався діяльністю пластунів, відзначав, що “дуже корисні й звичайно цікаві бувають прогульки до ближчих верхів – на Високу, Ігровище, Сивулю, Грофу, Попадю, з прегарними краєвидами на Горгани” [11]. Крім того, відзначав дослідник, “улюбленими місцями до них служать – окрім Горганів (Висока, Сивуля) – також Скит Манявський, та гарне пасмо східних Горганів, що від неприступної Добушанки підходить аж до Прута й похмурої Черногори. Люблять пластуни також навідуватися до середнього бескиду – до стрілецьких могил на Маківці та до загадкових руїн пограничних укріплень на Бубнищу і в Уричу, будованих ще за княжої України. Чимало є й таких пластунів, що стрічали схід сонця на Говерлі та блукали на розточу обох Черемошів” [12].

Висновок

Отже, за період кінця XIX – початку XX століття туристсько-краєзнавча діяльність у школах Галичини виступала ефективним засобом гармонійного розвитку особистості. Водночас сприяла зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і духовних здібностей дитини.

1. Гавдяк М. Завдання українського краєзнавства / М.Гавдяк // Наша Батьківщина. – Львів, 1997. – Ч.1. – С.7.
2. Завгородня Т. “Прогульки” як важливий засіб пізнання рідного краю українською молоддю Галичини (1920–1930-ті рр.) / Т.Завгородня, І.Стражникова // Морально-патріотичне виховання дітей та молоді : етнографічні засади : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Косів ; Вишніця, 2006. – С.95.
3. Завгородня Т., Стражникова І. // Там само. – С.93.
4. Костриця М. Внесок Івана Франка в розвиток географічного краєзнавства / М.Костриця // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – №27–28. – С.31.
5. Корнєєв О. Географічне краєзнавство у просвітницькій діяльності Софії Русової / О.Корнєєв // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – №7. – С.7.
6. Крип'якевич І. Наші завдання / І.Крип'якевич // Туристка і краєзнавство. – 1925. – Ч.1. – С.1.
7. Луцький Я. Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830–1939 рр.) / Я.Луцький. – Івано-Франківськ, 2003. – 160 с.
8. Науменко Р. Краєзнавство і туризм у позашкільних закладах: сторінки історії / Р.Науменко, Т.Цвірова // Рідна школа. – 2004. – №1. – С.58–59.
9. Петрів І. Прогульки в народній школі / І.Петрів // Шлях виховання і навчання. – 1933. – Кн.І. – С.47.
10. Петрова І. Історичні прогульки / І.Петрова // Методика і шкільна практика. Додаток до “Шлях виховання і навчання”. – 1933. – С.110–111.
11. Річинський А. Серед “лицарів грізних” / А.Річинський // Життя і знання. – 1930. – Ч.9. – С.264.
12. Річинський А. “Як зашумить Сокіл-гора” / А.Річинський // Життя і знання. – 1930. – Ч.10–11. – С.294.
13. Русова С. Краєзнавство в народній школі / С.Русова // Шлях виховання і навчання. – 1933. – Кн.І – VII. – С.25.
14. Русова С. Сучасна мрія виховання / С.Русова // Життя і знання. – Львів, 1930. – С.166.
15. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки становлення : навчально-метод. посібник / Б.М.Ступарик. – К. : ІЗМН, 1998. – 336 с.
16. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДА). – Ф.410, оп.1, спр.105, арк.121.
17. ЦДА. – Ф.640, оп.1, спр.12, арк.11.
18. Ющишин І. Виховне і наукове значіння прогульок / І.Ющишин // Учительське слово. – 1938. – Ч.15. – С.71.
19. Ющишин І. Там само. – С.72–73.
20. Ющишин І. Географія, як предмет навчання і виховання в народній школі / І.Ющишин // Шлях виховання і навчання. – 1933. – Кн.І – VII. – С.19–20.